

14. Yaroshenko O. M. Chytannya not z lysta na pochatkovomu etapi muzychnoyi pidhotovky vchytelya khoreohrafiyi [Reading from a sheet of music at an early stage musical choreography teacher training]. Scientific journal National Pedagogical M.P. Dragomanov University. 2010. Vol.9. pp. 27–31

УДК 37.011.3-051:331

О. І. ШУРИН

alenashi@i.ua

кандидат педагогічних наук, старший викладач,

Рівненський державний гуманітарний університет

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто процес професійно-педагогічної підготовки вчителя технологій у контексті євроінтеграційних процесів. Здійснено теоретичний аналіз досліджень підготовки вчителя до професійної діяльності, зокрема вчителя технологій. Окреслено основні складові професійної підготовки вчителя, висвітлено зміст понять «професійно-педагогічна підготовка вчителя», «професіоналізм учителя», «педагогічні здібності». Акцентовано увагу на професійно-педагогічній компетентності учителя як сукупності умінь педагога. Висвітлено основні елементи професійно-педагогічної компетентності вчителя технологій. Охарактеризовано основні професійні уміння вчителя. Зазначено основні етапи у системі компонентів професійно-педагогічної підготовки педагога. Розглянуто основні аспекти професійної підготовки вчителя технологій.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка вчителя технологій, професіоналізм учителя, професійно-педагогічна компетентність вчителя технологій, професійна діяльність, професійні уміння, компоненти професійно-педагогічної підготовки.

О.И. ШУРИН

alenashi@i.ua

кандидат педагогических наук, старший преподаватель,

Ровенский государственный гуманитарный университет

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Рассмотрен процесс профессионально-педагогической подготовки учителя технологии в контексте евроинтеграционных процессов. Осуществлен теоретический анализ исследований подготовки учителя к профессиональной деятельности, в том числе учителя технологии. Определены основные составляющие профессиональной подготовки учителя, освещены содержание понятий «профессионально-педагогическая подготовка учителя», «профессионализм учителя», «педагогические способности». Акцентировано внимание на профессионально-педагогической компетентности учителя как совокупности умений педагога. Освещены основные элементы профессионально-педагогической компетентности учителя технологии. Охарактеризованы основные профессиональные умения учителя. Указаны основные этапы в системе компонентов профессионально-педагогической подготовки педагога. Рассмотрены основные аспекты профессиональной подготовки учителя технологии.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка учителя технологии, профессионализм учителя, профессионально-педагогическая компетентность учителя технологии, профессиональная деятельность, профессиональные умения, компоненты профессионально-педагогической подготовки.

О. SHURYN

alenashi@i.ua

**PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF TEACHERS IN THE
CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

The process of vocational teacher training technologies in the context of European integration processes is investigated. The theoretical analysis of teachers training to profession, including teacher of technology, research has been carried out. The basic components of teacher training are outlined, the meaning of "professional and pedagogical training of teachers", "professional teacher", "teaching ability" terms is highlighted. The attention is focused on professional and pedagogical competence of the teacher as a set of teacher's skills. The basic elements of the professional pedagogical competence of teacher of technologies are highlighted. The basic professional skills of teachers are characterized. The main stages in the system of professional and pedagogical teacher training components are characterized. The main aspects of the training of teachers of technology are described.

Keywords: *professional and pedagogical training of teacher of technology, teacher professionalism, professional and pedagogical competence of teachers of technology, professional activity, professional skills, components of professional and educational training.*

Ідея європейського виміру в освіті зародилась і набула значного поширення протягом останніх трьох десятиліть у контексті освітньої політики Європейського Союзу (ЄС) і Ради Європи (РЄ) [6, с. 11–13]. Одним із пріоритетних напрямів сучасної професійно-педагогічної діяльності української вищої школи на її шляху до євроінтеграції та гармонізації національних і міжнародних освітніх стандартів у контексті Болонського процесу є розроблення, впровадження й удосконалення інноваційних методик підготовки спеціалістів на основі передового зарубіжного і вітчизняного досвіду [1, с. 18].

Проблема підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності була і є однією з перших і найважливіших у педагогічній науці і практиці. Професійна педагогічна діяльність є складною багатовекторною структурою, в основі якої лежать професійна готовність вчителя до здійснення професійної діяльності.

Сучасний стан розвитку освіти вимагає нових професійних компетенцій, оволодіння ними і впровадження у практику. Ці чинники призводять до змін у технологіях професійної підготовки майбутніх учителів. Тому одним з основних чинників якісної освіти навчального закладу є компетентний кадровий склад його працівників, яким властивий високий рівень загальної культури та освіти, професійної мотивації, педагогічні здібності та самосвідомість, професійне мислення. Так, зокрема, вчитель технологій повинен глибоко засвоїти не лише основні положення дидактики, мати високий рівень знань, умінь і навичок, а й мати широку ерудицію, ціннісні орієнтації, знати психолого-педагогічні принципи та закономірності, на яких ґрунтується навчальний процес.

Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів всебічно висвітлювалася в роботах П. Аутова, С. Архангельського, В. Безпалько, О. Бондаревської, М. Букач, А. Вербицького, О. Гармаш, В. Гриньової, М. Дьяченко, Т. Іванової, І. Ісаєва, Л. Кандибовича, Г. Каштанової, О. Рудницької, Т. Щеглової та ін. дослідників.

Теоретико-методичні засади професійної підготовки вчителя технологій розглянуті в дослідженнях А. Вербицького, А. Грінченка, О. Коберника, В. Мадзігона, В. Сидоренка, А. Терещука, Г. Терещука, С. Ткачук та ін. [8].

Теоретичний аналіз досліджень підготовки вчителя до професійної діяльності (О. Абдуліна, А. Алексюк, Г. Балл, В. Бондар, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кан-Калик, В. Ковальов, Н. Кузьміна, В. Козаков, М. Нікадов, Н. Ничкало, В. Семиченко, Б. Федоришин, О. Щербаков та ін.) засвідчує, що у сучасній науці не існує єдності підходів щодо розгляду процесу та організаційно-методичних засад професійно-педагогічної підготовки вчителів. Тому дослідження процесу підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності стає однією з основ забезпечення якісної освіти і залишається актуальним напрямком сучасних досліджень.

Метою статті є аналіз психолого-педагогічної літератури щодо дослідження процесу професійно-педагогічної підготовки вчителів технологій у ході їх фахової підготовки з урахуванням євроінтеграційних процесів.

У навчальному процесі вчитель виступає не лише носієм певної системи знань, а й високоморальною особистістю, для якої притаманні справедливість, чесність, доброта та відповідальність. Справжній вчитель виступає прикладом для учнів і навіть для їх батьків. Сприятливі взаємовідносини вчителя з учнем є однією з умов успішності та результативності процесів навчання й виховання. Тому педагогічна підготовка вчителя є важливим етапом процесу становлення майбутнього вчителя, формування його професійних якостей, володіння професійно-педагогічною культурою.

Професійно-педагогічна підготовка вчителя базується на спеціальній і педагогічній освіті та передбачає високий рівень професійної і педагогічної діяльності, набуття вмінь здійснювати педагогічну взаємодію, накопичення педагогічного досвіду.

Важливе значення у професійно-педагогічній підготовці вчителя технологій відіграє бажання вчителя бути майстром своєї справи, відповідати власному ідеалу, формування потреби у постійному самовдосконаленні своїх професійних навичок.

У «Педагогічній енциклопедії» під професійною підготовкою розуміється сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії. В публікаціях можна зустріти різні думки з проблем професійної підготовки. Так, на думку О. Бондаревської, Л. Петухової складовими професійної підготовки є:

- озброєння культурою, яка дозволить знайти власне місце у житті і дасть можливість прийняття самостійних рішень;
- оновлення змісту і навчально-методичного забезпечення підготовки педагогічних кадрів;
- розробка нових технологій професійної підготовки, що змінить місце студента у масовому одноманітному педагогічному відтворенні.

Професіоналізм особистості педагога включає такі його якості, які стимулюють розвиток природної і ціннісної сфери особистості молодої людини. На основі аналізу й узагальнення педагогічної теорії і практики відносно досліджуваної проблеми виділяють наступні показники підструктури професіоналізму особистості педагога: професійно-педагогічну спрямованість, педагогічні здібності, професійно-педагогічну компетентність. Сутність професійно-педагогічної спрямованості особистості вихователя відображає такий показник як відносини. Педагогічний процес ґрунтується саме на системі різноманітних взаємодій, взаємовідносин, які реалізують ставлення педагога до самої професії, учнів, колег по роботі, професійного середовища тощо [3, с. 5].

Останнім часом в освіті все більшого поширення набуває компетентнісний підхід. Так, одним із провідних напрямів діяльності міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Ради Європи, Організації європейського співробітництва та розвитку, Міжнародного департаменту стандартів), які опікуються проблемами розвитку міжнародної освіти, є виконання ряду ініціатив, спрямованих на науково-методичне, організаційне та моніторингове забезпечення процесу підготовки міжнародних фахівців на засадах компетентнісного підходу. Його особливість полягає в тому, що зміст навчання формується на основі спрямованості навчального процесу на досягнення результатів навчання – формування у студентів набору компетентностей, необхідних для повноцінного життя та професійної діяльності у сучасному інформаційному суспільстві [9].

Професійно-педагогічна компетентність у сфері професійно-педагогічної підготовки визначається сукупністю умінь педагога особливим чином структурувати наукові і практичні знання з метою ефективного розв'язання педагогічних задач. Особистісні знання в даному випадку є результатом розвинених здібностей і спрямованості, що впливають на сприйняття педагогічних явищ, ситуацій, а також на способи їх перетворення з наукових позицій.

Професійно-педагогічна компетентність – складне утворення. До її основних елементів відносимо:

- компетентність у галузі теорії і методики виховного процесу, зокрема, його цілей, завдань, принципів, закономірностей, змісту, засобів, форм, методів, прийомів;
- компетентність у галузі фахових предметів і знання того, як зробити процес навчання, зміст предмету провідним засобом виховання учнів;
- соціально-психологічну компетентність у галузі процесів спілкування;

- диференціально-психологічну компетентність у сфері мотивації, здібностей, спрямованості учнівської молоді;
- аутопсихологічну компетентність у сфері достоїнств і недоліків власної діяльності і особистості.

Професіоналізм діяльності – ще одна підструктура, яка визначається мірою оволодіння вчителем сучасним змістом і сучасними засобами розв'язання професійних задач. Професіоналізм діяльності включає в себе такі параметри особистості педагога, які відображають її операційний аспект – володіння знаннями в дії. Тому дана підструктура містить наступні складові: теоретична і практична готовність вчителя до роботи з різними категоріями учнівської молоді. Теоретична підготовленість передую практичній і передбачає набуття суб'єктивно значущих знань для педагога, систему засобів або технологій досягнення поставленої мети. Практична підготовленість педагога означає сформованість у нього готовності діяти в конкретній педагогічній ситуації, застосовуючи відповідні обставинам засоби, методи, прийоми професійно-педагогічної діяльності [3, с. 5–7].

У процесі підготовки майбутнього педагога до роботи важливу роль відіграє також професійна умілість, що формується під час вивчення педагогічних дисциплін. Вона реалізується через систему умінь, спрямованих на одержання конкретного результату професійно-педагогічної діяльності.

До основних умінь, які впливають на продуктивність такої діяльності, відносимо:

- гностичні – вміння аналізувати літературу, різні соціально-педагогічні концепції, досліджувати об'єкт, процес і результат власної праці; аналізувати педагогічну ситуацію та її вплив на розвиток і формування особистості; вивчати індивідуальні й вікові особливості різних категорій учнівської молоді; правильно сприймати та аналізувати соціальні події життя учнів, їхню поведінку, причини та мотиви вчинків;
- проєктувальні – вміння формувати цілі, систему завдань соціально-педагогічної роботи, прогнозувати програму індивідуального розвитку учня; моделювати зміст, форми та методи професійно-педагогічної діяльності й можливі педагогічні ситуації, моделі поведінки своїх учнів та способи педагогічного впливу на них; передбачати труднощі у педагогічній діяльності;
- конструктивні – вміння реалізувати поставлені завдання; добирати продуктивні форми, методи та прийоми у професійній роботі з різними категоріями учнівської молоді; визначати мету та планувати засоби вдосконалення власної діяльності;
- комунікативні – вміння встановлювати доцільні, доброзичливі стосунки з вихованцями: проявляти педагогічний такт, душевну чутливість, делікатність, терпимість, милосердя у виховній роботі з учнями, управляти своїми емоціями за будь-яких обставин;
- організаторські – вміння сприяти індивідуальному розвитку особистості, її природних задатків; формувати високорозвинений учнівський колектив; спільно з учнями організовувати різноманітні виховні заходи; навчати їх засобам орієнтації у можливих соціальних ситуаціях; вчити приймати самостійні, оптимальні рішення; розвивати організаторські здібності;
- оцінні — вміння оцінювати результати власної професійно-педагогічної роботи з учнями; контролювати свої дії, психічний стан, поведінку, професійні стосунки та діяльність учнів;
- прикладні – вміння грати на музичних інструментах, малювати, виразно читати, займатися спортом, мати технічні навички тощо.

Технології формування професійної умілості майбутніх педагогів спираються на принцип саморозвитку і послідовне навчання їх методам, що розвивають визначені вміння [3, с. 21].

Положення європейського виміру щодо основних професійно-педагогічних умінь передбачають ще й наступні вміння педагогів: виховання вміння працювати в групах, розробка проєктів та участь у міжнародному співробітництві; вміння поводитися в умовах культурного плюралізму; ознайомлення з різними європейськими освітніми системами, зокрема з тим, як вони розв'язують сьгоднішні проблеми в освіті й підготовці [7, с. 11–13].

Система компонентів професійно-педагогічної підготовки вчителів як складний та багаторівневий процес обіймає низку етапів:

- формування професійно-педагогічних намірів і усвідомлений вибір педагогічної професії (соціально і психологічно обдуманий вибір професії вчителя);

– продуктивне засвоєння знань, умінь і навичок, взаємодія і взаємовплив об'єкта і суб'єкта навчального процесу (оцінювання вчителем власної особистості як суб'єкта педагогічної діяльності);

– професійно-педагогічна адаптація (визначення власного місця в системі професійної освіти, в колективі; рівень розвитку педагогічних, професійно-важливих якостей і психологічний комфорт);

– повна реалізація особистості в педагогічній діяльності (когнітивний аспект – наявність об'єму знань; операційний – наявність сформованих умінь і навичок, які забезпечують ефективне засвоєння знань; практичний – застосування отриманих професійних знань і умінь на практиці).

Процесу здійснення професійно-педагогічної підготовки вчителів сприяють наступні умови: навчально-педагогічна направленість учителя; постійне накопичення психолого-педагогічних знань; розвиток педагогічної рефлексії і педагогічного стилю мислення; формування індивідуального стилю педагогічної діяльності; вивчення вчителем досвіду колег, своїх попередників і узагальнення власного педагогічного досвіду; формування потреби в професійно-педагогічному самовдосконаленні і самоосвіті

Зміст професійно-педагогічної підготовки розглядається і в аспекті взаємодії педагога з навколишнім світом. Згідно цього професійно-педагогічна підготовка включає також загальну культуру особистості вчителя та утворює систему, в якій найголовніше місце посідає творча діяльність педагога. Тому змістом професійно-педагогічної підготовки є розвиток особистості, який відбувається через її професійну діяльність і завдяки професійним якостям педагога. Процес здійснення професійно-педагогічної підготовки слід розглядати з позицій цілісного професійного становлення особистості вчителя.

Поняття професійно-педагогічної підготовки вчителя багатоаспектне і характеризується широким колом різних видів як професійної, так і педагогічної підготовки особистості майбутнього фахівця, проте провідне місце у цій сукупності належить саме педагогічному покликанню і бажанню займатися нелегкою вчительською діяльністю. Відтак, професійно-педагогічна підготовка вчителя виступає інтегративною сукупністю фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і вмінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи.

Розглядаючи основні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя технологій, хочемо зазначити, що в навчальному процесі вчитель виступає не лише носієм певної системи знань, а й високоморальною особистістю, для якої притаманні справедливість, чесність, доброта та відповідальність. Сприятливі взаємовідносини вчителя з учнем – одна з умов успішності та результативності процесів навчання й виховання.

Професійна підготовка майбутніх учителів, зокрема вчителів технологій, має здійснюватися на загальнонауковому, загальнотехнічному, загальнопедагогічному і фаховому рівнях. Цей процес повинен пронизувати ряд циклів навчальних дисциплін та видів навчально-дослідницької діяльності студентів [8].

Однак насамперед, учитель повинен володіти системою психолого-педагогічних знань, знати особливості педагогічної діяльності, її структуру, вимоги, які вона висуває до особистості педагога. Крім того, він повинен володіти системою концептуальних знань, які допомагають йому усвідомлено будувати педагогічний процес, а саме: сутність освіти як соціального явища, місце й роль шкільного навчання в системі неперервної освіти, функції навчання, сучасні підходи до освіти тощо. Учителю також необхідні знання сутності процесу навчання, його закономірностей і принципів, особливостей і структури навчальної діяльності учнів, способів її організації, способів проектування навчального процесу та відбору змісту навчання, адекватних моделей, форм, методів і засобів навчання, основ процесу виховання учнів і способів організації виховного процесу в школі, способів діагностики й аналізу результатів своєї педагогічної діяльності

Майбутній учитель трудового навчання ще в рамках навчання у вищому навчальному закладі повинен навчитися організовувати проектно-технологічну діяльність учнів різних вікових категорій, створювати банки проектів з урахуванням різноманітних здібностей і інтересів школярів, технічної оснащеності шкільних майстерень [2].

Вчитель технологій покликаний реалізувати поставлені педагогічні задачі, інноваційні освітні технології, здатний ефективно реалізувати освітні завдання, сформувати всебічно і

гармонійно розвинену особистість учня [4, с. 150–152]. Тому у педагогічних ВНЗ домінантою навчально-виховного процесу стає підготовка вчителя-творця, вчителя-вихователя, спроможного вийти за межі навчального предмету, стати для учнів своєрідним транслятором національної культури і духовних традицій українського народу.

Дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів технологій до професійної діяльності засвідчують про необхідність розвитку в них не лише професійно-педагогічних якостей, але й громадських, соціальних, толерантності, емпатії, вміння створити сприятливе психолого-педагогічне середовище для розвитку і виховання учнів.

Професійно-педагогічна підготовка учителів як цілісний інтегрований процес є однією з умов становлення особистісно-орієнтованої освіти та виховання. Професійно-педагогічна підготовка вчителя у контексті євроінтеграційних процесів передбачає глибоке знання методології науки й уміння використовувати її досягнення на практиці. Професійно і педагогічно підготовленому вчителю властива професійно-педагогічна культура, володіння необхідними професійними якостями та вміннями, творчість у здійсненні діяльності. Узагальнюючи результати огляду наукових досліджень, присвячених дослідженню процесу здійснення професійно-педагогічної підготовки учителів технологій, можна констатувати, що сьогодні в педагогіці ще не склалося єдиного розуміння щодо його структури і сутності, тому вивчення означеного процесу є перспективним напрямком досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н. В. Освітні інновації у контексті євроінтеграційних процесів / Н. В. Артикуца // Вища освіта України. Темат. випуск: Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти / АПН України, Ін-т вищої освіти; [відп. ред. вип. Маноха І. П.]. – [К.: Гнозис], 2007. – Дод. 3, т. 5. – С. 15–23.
2. Бурдун В. В. Проблеми фахової підготовки сучасного вчителя трудового навчання / В.В. Бурдун // Науковий вісник Донбасу. – 2008. – Вип. 1 (5). [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN5/index.htm>
3. Дубасенюк О. А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
4. Єфіменко С. М. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів технологій / С. М. Єфіменко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Педагогічна – 2011. – № 17. – С. 150–152.
5. Петухова Л. Є. Тенденції у загальнопедагогічній підготовці вчителя протягом ХХ століття / Л. Є. Петухова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Вип. 20. Ч. 1: Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – 211 с.
6. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навчально-методичний посібник / Пуховська Л. П., Артюшина М. В., Базелюк В. Г., Лушин П. В., Снісаренко О. С., Сніцар Л. П., Солодков В. Т. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 122 с.
7. Рекомендація NR (99) 2 Комітету міністрів Ради Європи «Про середню освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/spart63/inx63174.htm>
8. Ткачук С. І. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах / С.І. Ткачук, С.І. Коберник // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_2_108_19.pdf
9. Чичук В. М. Нові підходи до підготовки вчителів у контексті євроінтеграційних процесів / В. М. Чичук // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 8 (2). – С. 294–299.

REFERENCES

1. Artykutsa N. V. Osvitni innovatsiyi u konteksti yevrointehratsiynykh protsesiv / N. V. Artykutsa. // Vyshcha osvita Ukrayiny. Temat. vyp.: Vyshcha osvita Ukrayiny u konteksti intehratsiyi do Yevropeys'koho osvith'oho prostoru: monitorynh yakosti osvity / APN Ukrayiny, In-t vyshchoyi osvity; [vidp. red. vyp. Manokha I. P.]. – [K.: Hnozys], 2007. – Dod. 3, (t. 5). – S. 15–23.
2. Burdun V. V. Problemy fakhovoyi pidhotovky suchasnoho vchytelya trudovoho navchannya / V. V. Burdun // Naukovyy visnyk Donbasu. – 2008. – Vyp. 1 (5). [Elektronnyy resurs]– Rezhym dostupu: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN5/index.htm>.
3. Dubasenyuk O. A., Semenyuk T. V., Antonova O. Ye. Profesiyna pidhotovka maybutn'oho vchytelya do pedahohichnoyi diyal'nosti: Monohrafiya. – Zhytomyr: Zhytomyr. derzh. ped. un-t, 2003. – 193 s.

4. Yefimenko S. M. Osoblyvosti profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv tekhnolohiy / S. M. Yefimenko // Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Ohiyenka. Ser.: Pedahohichna – 2011. – #17. – S. 150–152.
5. Kuz'mina N. V. Profesionalizm osobystosti vykladacha i maystra vyrobnychoho navchannya / N.V.Kuz'mina. – M.: Vyshcha shkola, 1990.
6. Pyetukhova L.Ye. Tendentsiyi u zahal'nopedahohichniy pidhotovtsi vchytelya protyahom KhKh stolittya / L. Ye. Pyetukhova // Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Vyp. 20. ch.1: Seriya: Pedahohika i psykholohiya. – Yalta: RVV K·HU, 2008. – 211 s.
7. Pisyadyplomna osvita v umovakh yevrointehratsiyi: sutnist', zmist, tekhnolohiyi, hotovnist' do zmin: navchal'no-metodychnyy posibnyk / Pukhovs'ka L.P., Artyushyna M.V., Bazelyuk V.H., Lushyn P.V., Snisarenko O.S., Snitsar L.P., Solodkov V.T., / za nauk. red. L.P. Pukhovs'koyi – K.: Pedahohichna dumka, 2012. – 122 s.
8. Rekomendatsiya NR (99) 2 Komitetu ministriv Rady Yevropy «Pro serednyu osvitu» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uazakon.com/document/spart63/inx63174.htm>
9. Tkachuk S. I. Aktual'ni problemy profesiynoyi pidhotovky vchytelya trudovoho navchannya u vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh / S.I. Tkachuk, S.I. Kobernyk // Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky. – 2013. – Vyp. 108.2. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_2_108_19.pdf
10. Chychuk V. M. Novi pidkhody do pidhotovky vchyteliv u konteksti yevrointehratsiyinykh protsesiv / V. M. Chychuk // Vytoky pedahohichnoyi maysternosti. Ser.: Pedahohichni nauky. – 2011. – Vyp. 8(2). – S. 294–299.